

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi  
Eskisehir Osmangazi University History Journal

e-ISSN: 2687-3842 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esogutd>, 9/1, Mayıs 2026

DOI: 10.47437/esogutd.1949088

*Araştırma Makalesi*

**İşgal İstanbul’undan Fransız Guyanası’na Bir Sürgün Hikâyesi: Polis  
Mehmet Cemil\***

Enes Aydın\* Mesut Erşan\*

**Öz**

İstanbul’un işgali sürecinde askeri olayların yanı sıra birçok sosyal-toplumsal olay da yaşanmıştır. Özellikle asayiş konusunda yaşanan birtakım olaylar uluslararası ilişkileri de etkileyecek bir boyut kazanmış, diplomatik krizlere yol açmıştır. Polis Mehmet Cemil Olayı da bu türden yaşanan bir gelişmedir. 31 Ağustos 1919 tarihinde Alemdar Sineması ve Gülhane Parkı civarında, Türk kadınlarına tacizde bulunan Fransız işgal askerlerine görev bilinciyle müdahale eden Mehmet Cemil, çıkan çatışmada iki askeri öldürmüş ve Fransız Askeri Mahkemesi tarafından 10 yıl kürek cezasına çarptırılarak Fransız Guyanası’na sürgüne gönderilmiştir. Mehmet Cemil, sürgünden gönderdiği mektupların *Resimli Perşembe* dergisinde yayımlanmasıyla oluşan kamuoyu baskısı, ailesinin Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya başvurusu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin diplomatik girişimleri sonucunda 1929 yılında özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu çalışma Mondros Mütarekesi sonrası işgal altındaki İstanbul’da görev yapan Polis Mehmet Cemil Efendi’nin (Eryürek) hayatını, dâhil olduğu adli vakayı ve ardından gelen diplomatik kurtarıma sürecini incelemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İşgal İstanbul’u, Polis Mehmet Cemil, Fransız Guyanası, Diplomatik Tarih, Türk Emniyet Teşkilatı.

**A Tale of Exile from Occupied Istanbul to French Guiana: Police Officer  
Mehmet Cemil**

**Abstract**

During the occupation of Istanbul, numerous socio-social events took place alongside military incidents. In particular, certain events regarding public order escalated to a level that influenced international relations and led to diplomatic crises. The Incident of Police Mehmet Cemil is one such development. On August 31, 1919, around the Alemdar Cinema and Gülhane Park, Mehmet Cemil intervened with a sense of duty against French occupying soldiers who were harassing Turkish women; in the ensuing clash, he killed two soldiers and was sentenced to 10 years of hard labor by the French Military Court, then exiled to French Guiana. Mehmet Cemil regained his freedom in 1929 as a result of public pressure generated by the publication of his letters from exile in the magazine *Resimli Perşembe*, his family's appeal to President Gazi Mustafa Kemal Pasha, and the diplomatic initiatives of the Republic of Turkey. This study examines the life of Police Officer Mehmet

\* Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. Mesut Erşan danışmanlığında hazırlanan 'Mütareke Dönemi İstanbul’unda Asayiş ve İşgal Kuvvetleri İlişkisi: Polis Mehmet Cemil Vakası' başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

Cemil Efendi (Eryürek), who served in occupied Istanbul following the Armistice of Mudros, the judicial case he was involved in, and the subsequent diplomatic rescue process.

**Keywords:** Occupied Istanbul, Police Officer Mehmet Cemil, French Guiana, Diplomatic History, Turkish Police Department.

## Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu, tarihinin en zorlu dönemlerinden birine girmiş; 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi, başkent İstanbul'un fiilen işgaline zemin hazırlamıştır. Savaşın getirdiği yıkım ve ardından başlayan işgal süreci, İstanbul halkı için hayatı giderek zorlaştırmış, toplumsal ve ekonomik buhranı derinleştirmiştir. Bu zorlu koşullar içinde boyutları uluslararası krizlere yol açacak olaylar yaşanmış, çözümü yılları alan bu olaylar uzun süre kamuoyunu işgal etmiş ve gündem yaratacak boyutlara ulaşmıştır. Bu tür yaşanan olaylardan birisi de Türkiye ve Fransa arasında diplomatik bir krize neden olan Polis Mehmet Cemil olayıdır.

31 Ağustos 1919 tarihinde, Alemdar Sineması önünde Türk kadınlarına tacizde bulunan Fransız işgal askerlerine görev bilinciyle müdahale eden Mehmet Cemil, çıkan çatışma neticesinde iki Fransız askerinin ölümüne sebep olmuş ve işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmıştır.<sup>1</sup> Olayın ardından Fransız Askeri Mahkemesi tarafından yargılanan Mehmet Cemil, on yıl kürek cezasına (hidemat-ı şakka) çarptırılarak, şartlarının ağırlığıyla bilinen Fransız Guyanası'na sürgüne gönderilmiştir.

Polis Mehmet Cemil 1900 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da doğmuştur. Annesi Lütfiye Hanım, babası Komiser Tahir Efendi'dir. Aile aslen Manastırlıdır.<sup>2</sup> Mehmet Cemil mesleki hayatına çok büyük yıkımlara sebep olan ve dört yıl süren I. Dünya Savaşı'nın bitiminden kısa süre sonra başlamıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra işgal edilen İstanbul'da sırtını işgal kuvvetlerine dayayan azınlıklar ile zenginler hariç yaşam sıradan halk için hiç de kolay değildir. Savaş akabindeki bir dönem olmasından mütevellit toplumda genç erkek sayısı oldukça azalmış ve her geçen gün hayat pahalılaştığından ötürü kalan genç erkekler memurluk gibi daha garanti olan mesleklere yönelmiştir.<sup>3</sup> Mehmet Cemil de bu dönemin gençlerinden birisi olarak memuriyet hayatına adım atmıştır. 500 kuruş maaşlı 1557 sayılı polis memurluğuna

<sup>1</sup> Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi [DH.EUM.AYŞ]*, 20/57.

<sup>2</sup> Volkan Soran, "Şeytan Adasında Esir Bir Türk Polis Cemil Efendi'nin hatıratı", *Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2021, 9-10.

<sup>3</sup> Bilge Criss, "*İşgal Altında İstanbul*", İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 41-42.

atanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı 3. Şube’de 12 Şubat 1919 günü göreve başlamıştır. Buna karşın, mesleğinin henüz altıncı ayındayken yaşam seyrini değiştirecek olan adli bir vakaya karışmıştır.<sup>4</sup>

9 Temmuz 1919 günü silahını teslim alan<sup>5</sup> Mehmet Cemil, 31 Ağustos 1919 günü iş çıkışında Fatih’te bir tanıdığını beklerken, beklediği kişinin gelmemesi üzerine Sirkeci’deki görev yerine gitmek amacıyla Şehzadebaşı’ndan tramvaya binmiştir. Bu tarihlerde işgal altındaki İstanbul’da işgal kuvvetlerine bağlı askerlerin taşkınlıklar yapıp, olaylar çıkarması vaka-yı adiyedendir. Nitekim bu taşkınlıklardan birisine de o gün polis Mehmet Cemil tesadüf etmiştir. Bu olaya hem vazife hasebiyle hem de duyarlı bir vatandaş olmasından dolayı kayıtsız kalamayıp müdahalede bulunmuştur. Senegal asıllı Fransız askerleri Türk ve Müslüman kadınların kıyafetlerine Alemdar Sineması önünde müdahale etmiştir. Bu hadiseye halktan bazı kimseler de müdahalede bulunmuşsa da Fransız askerleri müdahale edenleri süngülemek suretiyle yaralamışlardır. Polis Mehmet Cemil de olaya müdahil olunca Fransız askerler yakınlarda bulunan Gülhane Parkı’na kaçmaya başlamışlardır. Mehmet Cemil de bunun üzerine görev bilinciyle peşlerine düşmüştür. Gülhane Parkı’nda yaşanan çatışma neticesinde 5 Fransız askerinden 2 kişi Mehmet Cemil’in silahından çıkan kurşunlar sonucu hayatını kaybetmiştir. O gün tutulan polis tutanağında bu durum açıkça belirtilmiştir. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi tarafından tutulan suç defterine göre; Ayasofya merkez bölgesinde yer alan Alemdar Caddesi ile Gülhane Parkı civarında Fransız işgal askerlerinin çıkardığı taşkınlıklar neticesinde bir yaralama (cerh) vakası meydana gelmiştir. Yaşanan arbedede Şerbetçi Bayram, Aşçı Behlül ve Kapıcı Hasan Ağa işgal askerlerinin saldırısına uğrayarak mağdur sıfatıyla kayıtlara geçmiş; olayın faili olan beş Fransız askerinden ikisi ise çıkan çatışmada maktul düşmüştür. Kimlikleri ve bağlı bulunduğu kıtaları henüz belirlenemeyen diğer askerler ise kayıtlara maznun olarak işlenmiştir.<sup>6</sup>

Görevini ifa ettiği düşüncesinde olan Mehmet Cemil, oradan ayrılıp tekrar işinin başına dönmüştür. Kısa süre içerisinde gelen İtilaf zabıtalарına teslim edilmiştir. İfadesi alınan polis Mehmet Cemil o gece gözaltında tutulup, eski İttihat ve Terakki binasına götürüldükten sonra üç gün de burada tutulduktan sonra Kumkapı’da bulunan Fransız tevkifhanesine sevk edilmiştir. Takribi 6 ay süren tutukluluk sürecinden sonra 27 Şubat 1920 günü Fransız askeri mahkemesi karşısına çıkarılan Mehmet Cemil, 10 sene hidemat-

<sup>4</sup> Soran, 10-11.

<sup>5</sup> BOA. DH. EUM. LVZ. 48/41.

<sup>6</sup> BOA. DH. EUM. AYŞ. 20/57.

ı şakka'ya yani kürek cezasına çarptırılmıştır. On yıllık ağır kürek cezası, henüz meslek hayatının başında olan Mehmet Cemil ve ailesi üzerinde ağır bir sosyo-ekonomik ve psikolojik tahribat yaratmıştır. Polis Mehmet Cemil, verilen cezayı çekmesi için 12 Mart 1920 günü Fransa'ya oradan da Fransız Guyanası'na gönderilmiştir. Polis Mehmet Cemil'in kendi tabiri ile "Felaket devri asıl bundan sonra" başlamıştır.<sup>7</sup> Fransız Guyanası, güneyde ve doğuda Brezilya, batıda Surinam ve kuzeydoğuda Atlantik Okyanusu ile çevrilidir. Başkent Cayenne'dir.<sup>8</sup> Burada ceza şart ve koşulları 1895 senesinde Servet-i Fünun dergisinde şu şekilde anlatılmıştır:

*"Fransa hükümeti dâhilinde her ne sebeple olursa kalebentliğe mahkûm olanlar Amerika-i Cenubi'de kâin Fransız müstemlekesinden Güyan eyaletine merbut Salu adalarına sevk olunur. Guyan eyaleti dünyanın en vahim yeri olmak üzere tanınmıştır. Burası 340 kilometre sahile malik olup on kilometre kadar açığında Salu adaları kâindir. Şeytan ceziresi hepsinden daha müthiş olduğu için mücrimlerin en şiddetlileri oraya gönderilir."*<sup>9</sup>

Polis Mehmet Cemil, cezasını çekmesi için Fransız Guyana'sına götürüldükten bir müddet sonra affedilmesi için girişimler başlamıştır. Bu husustaki ilgili belge, Polis Cemil Efendi'nin durumunun Ankara Hükümeti tarafından yakından takip edildiğini kanıtlamaktadır. Arşiv kayıtlarında yer alan ifadelerle, Polis Cemil Efendi'nin 'iki neferin katlinden dolayı Harp Divanı kararıyla 'on sene küreğe mahkûm edildiği' ve cezasını 'Guyana'da mahpus' olarak çektiği net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Özellikle 1921 yılındaki af müracaatının reddedilmesine rağmen, resmi yazışmalarda 'affı hususunda yeniden teşebbüste bulunulacağı' vurgusu, davanın diplomatik bir ısrarla sürdürüldüğünü göstermektedir.<sup>10</sup>

İlerleyen süreçte Polis Mehmet Cemil Efendi'nin tahliyesi amacıyla yürütülen diplomatik girişimler devam etmiştir. Bu bağlamda 26 Ocak 1924 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti Üçüncü Bölge Müdürlüğü tarafından Hariciye Vekâleti İstanbul Mümessilliği'ne gönderilen resmi bir yazıyla, Lozan Barış Antlaşması hükümleri çerçevesinde iade talebi yinelenmiştir. Söz konusu yazışmada; 1919 (1335) yılında Gülhane (Saray içi) Parkı'nda iki Fransız askerinin ölümüyle neticelenen hadisenin ardından, 1557 sicil numaralı Cemil Efendi'nin dönemin Polis Müdür-i Umumisi Nureddin

<sup>7</sup> Soran Volkan, 11.

<sup>8</sup> *Encyclopædia Britannica*, "French Guiana," Son Erişim: 22 Ekim 2025. (<https://www.britannica.com/place/French-Guiana>)

<sup>9</sup> "Güyan'da Salu Adaları ve Mücrimlerin Tarz-ı İrsal ve Hayatı", *Servet-i Fünun*, 23 Mart 1311, 212, 54-55.

<sup>10</sup> BOA.HR.İM.95/84/2.

Bey tarafından Fransız işgal kuvvetlerine teslim edildiği ve askeri mahkemece on yıl kürek cezasına çarptırıldığı hatırlatılmıştır. Belgede ayrıca, Cemil Efendi'nin kız kardeşine gönderdiği mektuplar ile Lozan uyarınca serbest bırakılan diğer mahkûmların beyanlarına atıf yapılarak, mahkûmun Fransız Guyanası'na sürüldüğü ve burada ağır işlerde (*hidemat-ı şakka*) çalıştırıldığı vurgulanmıştır. Yaklaşık iki yıldır kendisinden hayat ve memnûna dair hiçbir malumat alınamayan Mehmet Cemil Efendi'nin, antlaşma hükümleri gereğince tahliyesinin sağlanması için ilgili diplomatik girişimlerin başlatılması talep edilmiştir.<sup>11</sup>

Girişimlerin sonuçsuz kalmasıyla birlikte Polis Mehmet Cemil, Türkiye Cumhuriyeti Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben, durumunu ve mağduriyetini arz eden bir mektup kaleme almıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Reisicumhur sıfatıyla konuya bizzat müdahil olan Mustafa Kemal Paşa, meselenin derhal çözüme kavuşturulması amacıyla Tefik Rüştü Bey'i yetkilendirmiştir.

Polis Mehmet Cemil haricinde yine aynı yerde çeşitli suçlardan çeşitli büyüklükte cezalara mahkûm edilmiş bulunan başka Türkler de mevcuttur. Polis Cemil ve diğer mahkûm olan Türkler için 1925 senesinde yine girişimler gerçekleştirilmiştir.<sup>12</sup>

Sorunun çözümü maksadıyla ilerleyen dönemlerde de çeşitli girişimler yapılmıştır. 1926 senesinde Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey Polis Mehmet Cemil'in kurtarılmasıyla yakından ilgilenmiştir. Polis Mehmet Cemil'in vazife aşkı ile bu olaya karıştığını ve bunun kurbanı olduğunu özellikle belirtmiş ve bir fotoğrafını da ekleyerek Başvekâlet'e bir temenni takriri sunmuştur. 11 Şubat 1926 tarihli bu temenni takririnde; Polis Mehmet Cemil Efendi'nin esaretten kurtarılması amacıyla yürütülen diplomatik ve bürokratik girişimlerin meclis ve hükümet nezdinde bulunduğu karşılık vurgulanmıştır. Söz konusu takirde, Cemil Efendi'nin Fransız hükümeti tarafından o döneme kadar Fransız Guyanası'nda ağır bedeni iş gücü gerektiren *hidemat-ı şakka* kapsamında istihdam edildiğine dikkat çekilmiştir. Vazifesine duyduğu bağlılığın ve görev aşkının bir kurbanı olarak nitelendirilen bu polis memurunun hürriyetine kavuşması adına hazırlanan söz konusu takririn, gerekli işlemlerin başlatılması amacıyla Başvekâlet'e havale edilmesi arz ve teklif edilmiştir.<sup>13</sup>

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Fransız Guyanası'nda mahkûm bulunan Polis Mehmet Cemil'i esaret yıllarında desteksiz bırakmamış ve birikmiş maaşını

<sup>11</sup> BOA.HR.İM.95/84.

<sup>12</sup> BCA- 525/37886-152842-45

<sup>13</sup> BCA.MGD.8.44.5.

kendisine göndermiştir. Nitekim 13 Temmuz 1927<sup>14</sup> ve 20 Şubat 1928<sup>15</sup> tarihli arşiv belgeleri, genç Cumhuriyet'in zor durumdaki memuruna sahip çıkarak onun hukuki ve maddi olarak yanında olma gayreti içerisinde olduğunu açıkça göstermektedir.

1927 yılının Eylül ayına gelindiğinde, Polis Mehmet Cemil'in kız kardeşi Cemile Hanım, Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup kaleme alarak yıllardır mahkûm halde bulunan kardeşinin hürriyetine kavuşması ve aziz vatanına dönmesi için yardım talebinde bulunmuştur. Cemile Hanım maruzatında; mütearek yıllarında (1919) Fransızlar tarafından tevkif edilerek Fransız Guyanası'ndaki Saint Laurent Hapishanesi'ne (*Camp de la Transportation*) nakledilen İstanbul polis memurlarından Cemil Tahir Efendi'nin kız kardeşi olduğunu belirtmiştir. Ailenin yegâne geçim kaynağı olan biraderinin uzun yıllardır hapishane köşelerinde esaret altında bulunduğunu vurgulayan Cemile Hanım, kardeşinin aziz vatana geri dönebilmesi için devletin gerekli lütuf ve himayeyi göstermesini talep etmiş, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sıhhat ve afiyetinin devamı için dualarını iletmiştir. Ayrıca bürokratik işlemlerin takibini kolaylaştırmak adına, Mehmet Cemil Efendi'nin kamptaki mahkûm numarası (45090) ve detaylı adresi ile ailenin Ayvansaray'da bulunan ikametgâh bilgileri de resmi tahrirata eklenerek kayıtlara geçirilmiştir.<sup>16</sup>

Esareti boyunca çeşitli işlerde çalışmış olan Polis Mehmet Cemil çöpçülük, terzilik, şapkacılık gibi işler yapmış ve sürekli memleketine mektuplar yazıp yardım istemiştir. Aslında yazdığı bu mektuplar başlarda işe yaramamış gibi görünmektedir. Bununla birlikte ilerleyen tarihlerde ısrarla yazdığı mektuplar yetkililerin dikkatini celp etmiştir. Bunun yanı sıra sesini toplumun daha geniş kitlelerine duyurmasının yolunu açmıştır. Buna vesile olan da Resimli Perşembe dergisinin Polis Mehmet Cemil ile ilgilenmesidir. Haftalık yayımlanan Resimli Perşembe dergisi Polis Mehmet Cemil Efendi'den almış olduğu mektupları “Şeytan adasında Esir Bir Türk” başlığı ile 15 Eylül 1927-19 Ocak 1928 tarihleri arasında yayımlamıştır.

Polis Mehmet Cemil'in mektuplarında dile getirdiği dramatik hayatı, Türk yetkililerinin gayretleri ve onu kurtarma çalışmalarının yoğunlaşmasıyla bir sonuca ulaşmış ve Fransa hükümeti Polis Mehmet Cemil'in kalan cezasını affederek serbest bırakmıştır. Resimli Perşembe dergisi de okuyucularına müjdeli haberi vermiştir:

---

<sup>14</sup> BCA,525/ 37886-152842-26.

<sup>15</sup> BCA,525/37886-152842-20.

<sup>16</sup> BCA, 525/37886-152842-15

“Bu hafta Fransa’nın Şeytan adası hapisanelerinde yaşayan polis memurumuz Cemil Efendi’den bir mektup aldık. Resimli Perşembe karileri (Okuyucuları) Cemil Efendi’yi unutmamışlardır. Bundan bir müddet evvel Cemil Efendi’nin acıklı ve feci hayatını ilk defa bütün tafsilatıyla neşre muvaffak olan gazetemiz olmuştur. Cemil Efendi’nin İstanbul’da bulunan hemşiresi (Kız kardeşi) idarehanemize kadar geldi. Cemil Efendi’den aldığı bir mektubu göstermiştir. Cemil Efendi bu mektupta cezasının affedilerek tahliye olduğunu, şimdi Saint Laurent şehrinde serbest gezmekte bulunduğunu bildirmiştir. Avdet için kendisine para gönderilmesini rica etmiştir.”<sup>17</sup>

Bu durum Polis Mehmet Cemil’in tamamen özgür kaldığı anlamı da taşııyordu. Zira kurallar sekiz seneden fazla hüküm giymiş mahkûm, tahliye edilse bile ceza müstemelesinden ayrılamayacağını söylüyordu. Fransız makamları Türk Hükümeti tarafından 1929 senesinin başlarında ikna edilmiştir.<sup>18</sup>

1929 Senesi Mart ayında Polis Mehmet Cemil tamamen özgürlüğüne kavuşmuş ve vatanına doğru yola çıkmıştır. Evvela Paris’e oradan da Türkiye’ye gelen Polis Mehmet Cemil, bu olayı 25 Mart 1929 tarihinde manşetlere taşıyan Cumhuriyet gazetesine bir de Paris’ten bir fotoğrafını göndermiştir.<sup>19</sup> Kısa süre içerisinde dönemin çeşitli gazeteleri de bu konuyu manşetlerine taşımıştır.<sup>20</sup> Paris’te bulunduktan sonra Türkiye’ye doğru yolculuğuna devam eden Polis Mehmet Cemil 1 Nisan 1929 tarihinde, vatanına kavuşmuştur. Vatanına kavuşma hasreti ile 9 sene boyunca çeşitli işkenceler çekmiş ve çeşitli zorluklar arasında yaşamış Polis Mehmet Cemil, büyük bir kıvanç ve teessürle yurda dönmüştür. Karşılama katılanlar kendisine bir buket çiçek takdim etmiş; Emniyet mensubu Nuri Bey de Polis Müdüriyeti 2. Şubesi adına altın bir kalem hediye edilmiştir. Polis Mehmet Cemil verdiği röportajda şu sözleri ifade etmiştir:

“Bugün hayatımın en mesut günüdür. Arkadaşlarımın, İstanbul matbuatının hakkımda gösterdiği teveccühe teşekkürler ederim. Ayasofya’daki malum hadise Münasebetiyle 10 sene hidemat-ı şakkaya mahkûm olmuş ve tam 9 sene Guyan zindanlarında inledikten sonra Aziz vatanıma, Kıymettar arkadaşlarıma ve ulvi vazifeme kavuşmaktan mütevellit sürurumu (Sevincimi) ifadeye heyecanım manidir.

<sup>17</sup> “Şeytan Adası’ndaki Polis Memurumuz Cemil Efendi Gazetemizin Neşriyatı Sayesinde Kurtulmuştur”, *Resimli Perşembe*, 14 Haziran 1928, Sayı 160, 5.

<sup>18</sup> “Guyan’daki Polisimiz”, *Son Saat*, 21 Şubat 1929, 2.

<sup>19</sup> “Polis Cemil Efendi Geliyor”, *Cumhuriyet*, 25 Mart 1929, 1-4.

<sup>20</sup> “Cemil Efendi Vatana Kavuşuyor”, *Milliyet*, 29 Mart 1929, 1

*Vatan halaskarı ulu Gaziye ve Büyük Millet Meclisi Azayı Muhteremesine ayrı ayrı arzı tazim ve şükrande bulunmak fırsatını elde ettiğim zaman saadetime payan olmayacaktır. Hatıratımı polis mecmuası vasıtasıyla neşretmeyi tercih edeceğim. Guyan'da benim gibi senelerce işkence altında inleyen ve hala bu tahammülfersa işkenceyi çeken birkaç İstanbullu Türk vatandaşı daha vardır. İnşallah bunlar da yakında kurtulacaklardır.”<sup>21</sup>*

Polis Mehmet Cemil Efendi yıllardır süren mahkûmiyet hayatı sona erip vatanına kavuştuktan sonra tekrar görevine dönmüştür. İstanbul'a dönen Mehmet Cemil ilk yıl itibariyle Pangaltı Polis Karakolu, İstanbul Polis Müdürlüğü dördüncü şube ve Beyoğlu polis merkezinde 1929- 1930 senesi boyunca hizmetlerde bulunmuş daha sonra Cebelibereket (Osmaniye) Gümrük Müdürlüğünde pasaport memuru olarak çalışmıştır. Soyadı kanunu çıkmasıyla “ERYÜREK” soyadını almıştır. 1933 ile 1937 yılları arasında İslâhiye pasaport memurluğu yapan Cemil Eryürek, 1937 ile 1939 yılları arasında Erzincan Nahiyesi Müdürlüğü yapmıştır. 1941 yılı itibariyle takribi 1 sene Ankara Hususi Muhasebe İcra Memurluğu yapan Cemil Eryürek, 1942 yılı ile 1944 senesi arasında ise Güvem Nahiyesi Müdürlüğü<sup>22</sup> gibi çok farklı hizmetlerde bulunmasından sonra 22 Temmuz 1944 günü henüz 44 yaşında iken hayata gözlerini yummuştur.

### **Sonuç**

Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'un işgali, Osmanlı başkentinde yalnızca siyasi bir çöküş yaratmamış, aynı zamanda asayiş ve iç güvenlik mekanizmalarını da derinden sarsmıştır. Bu çalışmada ele alınan Polis Mehmet Cemil Efendi vakası, işgal altındaki bir şehirde görev yapmaya çalışan Türk emniyet mensuplarının karşılaştığı hukuki ve fiili imkânsızlıkların en çarpıcı örneklerinden biridir. Alemdar Sineması önünde yaşanan hadise, yerel kolluk kuvvetlerinin kendi vatandaşını koruma bilinci ile işgal askerlerinin sahip olduğu dokunulmazlık zırhı arasındaki trajik çatışmayı somutlaştırmaktadır.

Mehmet Cemil'in olaya müdahalesi sonrasında Fransız Askeri Mahkemesi tarafından on yıl ağır kürek (*hidemat-ı şakka*) cezasına çarptırılıp Güney Amerika'ya, Fransız Guyanası'na sürülmesi, dönemin tek taraflı ve intikamcı yargılama koşullarını

<sup>21</sup> “Polis Cemil Efendi Dün İstanbul'a Avdet Etti”, *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1929, S.1-4.; “Polis Cemil Efendi Vatana Kavuştu”, *Son Saat*, 2 Nisan 1929, 2.

<sup>22</sup> “Gaziantep'te Asayiş Çok İyidir”, *Akşam*, 25 Eylül 1935, S.6.; “Gaziantep'te “, *Akşam*, 28 Kasım 1935, 6.; “Ezine Nahiye Müdürlüğü”, *Tan*, 24 Nisan 1937, 2; “Dört yolda Gümrük Teşkilatı Yapılması İsteniliyor”, *Son Posta*, 6 Mayıs 1937, 5.; “Erzincan'da Yeni Yollar ve Binalar Yapılıyor”, *Son Posta*, 29 Mayıs 1937, 5.

açıkça ortaya koymaktadır. Bu cezalandırma süreci, kahraman bir polis memurunun uzun yıllar boyunca vatanından ve ailesinden uzakta, son derece ağır şartlar altında esaret hayatı yaşamasına neden olmuştur. Lozan Barış Antlaşması sonrasındaki genel iade ve tahliye süreçlerinde karşılaşılan çeşitli bürokratik ve hukuki tıkanıklıklar ise bu esaret yıllarının daha da uzaması sonucunu doğurmuştur.

Buna karşın, sürecin nihayete erme biçimi, Türkiye'nin imparatorluktan ulus-devlete geçiş aşamasındaki siyasal ve bürokratik dönüşümünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Esaret altındaki bir polis memurunun gönderdiği mektupların *Resimli Perşembe* dergisi aracılığıyla kamuoyuna mal olması ve nihayetinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın meseleye bizzat müdahil olması, genç Cumhuriyet idaresinin kendi vatandaşına nerede olursa olsun sahip çıkma iradesini kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, 1929 yılında kararlı diplomatik teşebbüsler sayesinde özgürlüğüne kavuşarak yurda dönen Mehmet Cemil Efendi'nin yaşadıkları, sıradan bir adli vakanın ötesindedir. Bu hikâye; Mütareke dönemi İstanbul'unda yaşanan egemenlik krizini, Türk polis teşkilatının görev uğruna katlandığı ağır şartları ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada vatandaşının hukukunu koruma refleksini yansıtan çok boyutlu bir tarihsel kesittir.

### **Kaynakça**

#### **Arşiv Belgeleri**

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). Muamelat Genel Müdürlüğü [MGD]: 8/44/5.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). [525]: 37886-152842-15.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). [525]: 37886-152842-20.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). [525]: 37886-152842-26.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). [525]: 37886-152842-35.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). [525]: 37886-152842-45.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi [DH.EUM.AYŞ]: 20/57.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Levazım Kısmı [DH.EUM.LVZ]: 48/41.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı [HR. İM]: 95/84.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı [HR. İM]: 95/84 (Belge 2).

#### **Kitap ve Makaleler**

Criss, Bilge. *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Soran, Volkan. *Şeytan Adasında Esir Bir Türk: Polis Cemil Efendi'nin Hatıratı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Encyclopædia Britannica. "French Guiana". Erişim 08 Aralık 2025.  
<https://www.britannica.com/place/French-Guiana>.

#### **Sürelî Yayınlar**

Akşam. "Gaziantep'te". 28 Kasım 1935.

Akşam. "Gaziantep'te Asayiş Çok İyidir". 25 Eylül 1935.

Cumhuriyet. "Polis Cemil Efendi Dün İstanbul'a Avdet Etti". 02 Nisan 1929.

Cumhuriyet. "Polis Cemil Efendi Geliyor". 25 Mart 1929.  
Milliyet. "Cemil Efendi Vatana Kavuşuyor". 29 Mart 1929.  
Resimli Perşembe. "Şeytan Adası'ndaki Polis Memurumuz Cemil Efendi Gazetemizin Neşriyatı Sayesinde Kurtulmuştur". 160 (14 Haziran 1928).  
Servet-i Fünun. "Güyan'da Salu Adaları ve Mücrimlerin Tarz-ı İrsal ve Hayatı". 212 (23 Mart 1311).  
Son Posta. "Dört Yolda Gümrük Teşkilatı Yapılması İsteniliyor". 06 Mayıs 1937.  
Son Posta. "Erzin'de Yeni Yollar ve Binalar Yapılıyor". 29 Mayıs 1937.  
Son Saat. "Güyan'daki Polisimiz". 21 Şubat 1929.  
Son Saat. "Polis Cemil Efendi Vatana Kavuştu". 02 Nisan 1929.  
Tan. "Ezine Nahiye Müdürlüğü". 24 Nisan 1937.